

دربارهٔ مانایی و میرایی

مجموعهٔ نقد ادبیات داستانی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس

احمد شاکری

www.ketab.ir

دربارهٔ مانایی و میرایی

مجموعهٔ نقد ادبیات داستانی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس

احمد شاکری

ناشر سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ دوم: ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایماز نوری نجفی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات آستان قدس قم

سرشناسه: شاکری، احمد، ۱۳۵۳.

عنوان و نام پدیدآور: مانایی و میرایی (مجموعه نقد ادبیات داستانی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس) / احمد شاکری.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۷۱۸ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۴۰۵-۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - داستان - تاریخ و نقد

موضوع: Iran-Iraq War, ۱۹۸۰-۱۹۸۸ -- Fiction -- History and criticism

موضوع: داستان‌های فارسی - قرن ۱۴ - تاریخ و نقد

موضوع: Persian fiction -- ۲۰th century -- History and criticism

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ - ادبیات و جنگ - تاریخ و نقد

موضوع: Iran-Iraq War, ۱۹۸۰-۱۹۸۸ -- Literature and the war -- History and criticism

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ش۹/ج۳۳۴۲ PIR

رده‌بندی دیویی: ۸۶۲/۶۲۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۹۰۳۳۸

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۲۱	پیشگفتار
۲۷	مقدمه
۲۹	۱. پیشینه ادب در ادبیت داستانی دفاع مقدس
۳۲	۲. ساختار و روش استعاره‌ای مجموعه حاضر
۳۳	۳. کتاب‌های منتخب
۳۵	۴. قدردانی
	۱. جایگاه و کارکرد «ایده اولیه» در روایت داستان؛ با نگاهی به «آرمیا»
۳۷	نوشته رضا امیرخانی
۳۹	۱-۱. فلسفه فلسفه ایده اولیه داستان (چیستی فلسفه ایده اولیه داستان)
۴۴	۱-۲. جایگاه «تقصیر» در مباحث فلسفه ایده اولیه داستان
۴۵	۱-۳. پیشینه موضوعی و روشی بحث در منابع نظری داستان
۴۶	۱-۴. جایگاه بحث از «ایده اولیه» در منابع نظری
۴۷	۱-۵. رویکرد کاهشی (تقصیر)، رویکرد آفرینشی
۵۳	۱-۶. تطبیق رویکرد کاهشی و رویکرد آفرینشی
۵۴	۱-۶-۱. به کاربرنده
۵۵	۱-۶-۲. روش
۵۶	۱-۶-۳. پیش فرض
۵۶	۱-۶-۴. زمان

- ۵۶-۱-۶-۵..... محصول
- ۵۷-۱-۶-۶..... موضوع
- ۱-۷-۱. تحقیق در پنج اصطلاح کلیدی در تقسیمات روایت داستانی (عنصر، جزء، رکن، جنبه و ابزار)..... ۵۷
- ۱-۷-۱. «عنصر» (Ingredient) (eleents)..... ۶۱
- ۶۲..... خصوصیات «عنصر»
- ۱-۷-۲. «رکن» column..... ۶۵
- ۶۶..... خصوصیات «رکن»
- ۱-۷-۳. «جنبه» aspect..... ۶۷
- ۶۸..... خصوصیات «جنبه»
- ۱-۷-۴. «ابزار» tool..... ۶۹
- ۷۰..... خصوصیات «ابزار»
- ۱-۷-۵. «جزء» Appurtenance, Clause, Component..... ۷۱
- ۷۳..... خصوصیات «جزء»
- ۱-۸. روش‌شناسی تقصیر..... ۷۵
- ۱-۸-۱. پیش‌فرض‌ها و مبادی هجده‌گانه روش تقصیر..... ۷۵
- ۱-۸-۲. پرسش‌های ناظر بر کاربرت روش تقصیر..... ۷۹
- ۱-۸-۳. پرسش‌بنیادین «تقصیر» از منظر نظری و کاربردی..... ۸۰
- ۱-۸-۴. بایسته‌های معرفتی روش تقصیر در تجزیه و تحلیل داستان..... ۸۳
- ۱-۸-۵. مقاصد کاربرت روش تقصیر در فهم و یافتن شخصیت..... ۸۷
- ۱-۸-۶. برگشت‌ناپذیری محذوفات..... ۹۱
- ۱-۸-۷. تقصیر..... ۹۳
- ۱-۸-۸. فرایند تقصیر و تشریح..... ۹۹
- ۱-۸-۹. تمثیل هرم روایت..... ۱۰۳
- ۱۰۴..... وجوه تمثیلی
- ۱-۹. محدوده ایده اولیه..... ۱۰۵

- ۱۱۰..... انگوی محدوده ایده اولیه در داستان.....
- ۱۱۰-۱. ارکان ایده اولیه..... ۱۱۵.....
- ۱۱۰-۱-۱. شخصیت..... ۱۱۵.....
- ۱۱۰-۲. مسئله..... ۱۱۶.....
- ۱۱۰-۳. موقعیت..... ۱۱۷.....
- ۱۱۰-۴. رویکرد..... ۱۱۸.....
- ۱۱-۱. چهایی ایده اولیه (مؤلفه‌های ایده اولیه)..... ۱۱۸.....
- ۱۱-۱-۱. اولیت..... ۱۱۹.....
- ۱۱-۲-۱. ولویت..... ۱۲۲.....
- ۱۱-۳-۱. ..... ۱۲۳.....
- ۱۱-۴-۱. بینگی..... ۱۲۵.....
- ۱۱-۵-۱. اداء (بی‌شعور)..... ۱۲۶.....
- ۱۱-۶-۱. خلاقیت..... ۱۳۰.....
- ۱۱-۷-۱. ثبات..... ۱۳۰.....
- ۱۱-۸-۱. استعداد..... ۱۳۱.....
- ۱۱-۹-۱. تحریک..... ۱۳۲.....
- ۱۱-۱۰-۱. جذابیت..... ۱۳۳.....
- ۱۱-۱۱-۱. دفعی بودن..... ۱۳۴.....
- ۱۱-۱۲-۱. تلازم ایده با نویسنده..... ۱۳۶.....
- ۱۱-۱۳-۱. لاشرطیت نسبت به درون مایه..... ۱۴۴.....
- ۱۱-۱۴-۱. تغییر وضعیت..... ۱۴۸.....
- ۱۱-۱۵-۱. ناتمامیت..... ۱۴۹.....
- ۱۱-۱۶-۱. انشایی بودن..... ۱۵۲.....
- ۱۲-۱. مراحل آفرینش داستان..... ۱۵۲.....
- نسبت و مناسبت مراحل شکل‌گیری ذهنی داستان با مراحل تقصیر..... ۱۵۴.....
- ۱۳-۱. تصویر تفاوت حضور شخصیت در روش اول و دوم..... ۱۵۵.....

- ۱۴-۱. فرایند ذهنی خلاقیت داستانی..... ۱۵۸
- ۱-۱۴-۱. واقعیت خارجی..... ۱۵۸
- ۱-۱۴-۲. ایده اولیه..... ۱۵۹
- ۱-۱۴-۳. جهان داستانی ذهنی..... ۱۵۹
- ۱-۱۴-۴. طراحی قصه داستان..... ۱۶۰
- ۱-۱۴-۵. روایت..... ۱۶۰
- ۱-۱۴-۶. انتخاب کلمات مناسب برای بازگویی این انتخاب‌ها مرحله پایانی است..... ۱۶۲
- ۱-۱۵. اطلاعات مستخرج از ایده اولیه..... ۱۶۳
- ۱-۱۵-۱. شخصیت اصلی..... ۱۶۴
- ۱-۱۵-۲. مسئله اصلی..... ۱۶۵
- ۱-۱۵-۳. نوک کشف..... ۱۶۵
- ۱-۱۵-۴. آغای واقعی داستان..... ۱۶۵
- ۱-۱۵-۵. قالب روایت..... ۱۶۵
- ۱-۱۵-۶. نحوه پایان‌بندی داستان..... ۱۶۵
- ۱-۱۶. ایده اولیه نویسنده، ایده اولیه متن..... ۱۶۵
- ۱-۱۷. روش ارزش‌گذاری ایده اولیه..... ۱۶۷
- ۱-۱۸. مؤلفه‌های ارزشمندی ایده اولیه..... ۱۶۸
- ۱-۱۸-۱. جذابیت..... ۱۶۸
- ۱-۱۸-۲. ابتداع..... ۱۶۸
- ۱-۱۸-۳. محرک بودن..... ۱۶۹
- ۱-۱۹. چگونگی بیان ایده اولیه (اگر طلایی)..... ۱۷۰
- ۱-۲۰. خطاهای رایج در مقام بیان ایده اولیه..... ۱۷۱
- ۱-۲۱. بررسی ایده اولیه داستان بلند «ارمیا»..... ۱۷۳
- ۱-۲۲. شخصیت‌ها (معرفی و ارتباطات)..... ۱۷۴
- ۱-۲۳. قصه داستان «ارمیا»..... ۱۷۵
- ۱-۲۴. ارکان ایده اولیه داستان بلند «ارمیا»..... ۱۷۶

- ۱-۲۴-۱. شخصیت «ارمیا»..... ۱۷۶
- ۱-۲۴-۱-۱. شخصیت نوعی، قالبی و قراردادی..... ۱۷۹
- ۱-۲۴-۱-۲. ارمیا و بن‌مایه‌های تیپیک شخصیت..... ۱۸۲
- ۱-۲۴-۱-۳. شاخصه‌های تیپیک ارمیا در ایده اولیه..... ۱۸۴
- ۱-۲۴-۲. مسئله محوری..... ۱۸۵
- ۱-۲۴-۲-۱. مسئله محوری و نقطه آغاز عدم تعادل..... ۱۸۵
- ۱-۲۴-۲-۲. بازگشت ارمیا از جبهه..... ۱۸۶
۱. مسئله‌پژوهی آموزش داستان و آموزش گونه‌محور داستان معاصر؛ با نگاهی به «داستان» نام به گام» نوشته حسین فتاحی..... ۱۹۱
- ۲-۱-۱. ادبیات داستانی انقلاب اسلامی..... ۱۹۳
- ۲-۱-۱-۱. اندرزگاه..... ۱۹۳
- ۲-۱-۱-۲. تعریف..... ۱۹۳
- ۲-۱-۳. ضرورت..... ۱۹۴
- ۲-۱-۴. ارکان هندسه معرفت..... ۱۹۶
- ۲-۱-۵. حوزه‌های معرفتی در ساحت داستان..... ۱۹۶
- ۲-۱-۶. هفت محور مقدماتی..... ۱۹۷
- ۲-۱-۷. وجوه اساسی دوازده‌گانه حوزه ادبیات داستان..... ۱۹۸
- ۲-۲. مسئله‌شناسی آموزش داستان..... ۱۹۹
- ۲-۲-۱. مجاری گسست ادبیات انقلاب اسلامی از در پیس انقلاب..... ۲۰۲
- ۲-۲-۲. شکل‌گیری و تحول ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۲۰۵
- ۲-۲-۳. ظهور دیدگاه تجدیدنظرطلب در ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۲۰۷
- ۲-۲-۴. عوامل مؤثر در حوزه ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۲۱۰
- ۲-۲-۵. پرسش‌گری درباره آموزش داستان..... ۲۱۱
- ۲-۲-۶. نویسنده‌محوری در ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۲۱۳
- ۲-۲-۷. نویسنده‌محوری و مقوله آموزش داستان..... ۲۱۷
- ۲-۲-۸. مشهورات نظری مخالف آموزش داستان..... ۲۱۹

- ۲۲۱-۲-۲-۹. جایگاه مقوله آموزش در هندسه معرفتی ادبیات داستانی..... ۲۲۱
- ۲۲۲-۲. آموزش داستان‌نویسی..... ۲۲۲
- ۲۲۲-۲-۳-۱. تعریف..... ۲۲۲
- ۲۲۳-۲-۳-۲. آموزش و چالش امر غیراکتسابی..... ۲۲۳
- ۲۲۴-۲-۳-۳. درختواره امور اکتسابی و غیراکتسابی در آموزش داستان..... ۲۲۴
- ۲۲۵-۲-۳-۴. نسبت میان تعلیمی و تربیتی‌بودن آموزش داستان..... ۲۲۵
- ۲۲۸-۲-۱-۵. ارکان آموزش داستان..... ۲۲۸
- ۲۲۸-۲-۳-۶. آموزش بر اساس مخاطب و هنرجو..... ۲۲۸
- ۲۲۹-۲-۳-۷. راه‌های آموزش..... ۲۲۹
- ۲۳۲-۲-۳-۸. درختواره اقدام آموزش داستان..... ۲۳۲
- ۲۳۳-۲-۳-۸. ملاحظه دوره‌های آموزشی (تفکیک مخاطبان به تفکیک غرض، پیش‌دانشه با پیش‌انده‌ها)..... ۲۳۳
- ۲۳۳-۲-۳-۹. منابع آموزش داستان..... ۲۳۳
- ۲۳۶-۲-۳-۹-۱. تعریف منابع آموزش..... ۲۳۶
- ۲۳۷-۲-۳-۹-۲. مهم‌ترین منابع آموزش داستان..... ۲۳۷
- ۲۳۷-۲-۳-۹-۳. اقسام منابع تألیفی آموزش داستان..... ۲۳۷
- ۲۳۹-۲-۳-۹-۴. جدول مقایسه‌ای کتاب‌های آموزش داستان..... ۲۳۹
- ۲۴۲-۲-۳-۹-۵. کتاب‌های آموزشی گونه محور..... ۲۴۲
- ۲۴۲-۲-۳-۱۰. آموزش داستان و محوریت داستان کوتاه یا رمان..... ۲۴۲
- ۲۴۴-۲-۳-۱۱. درختواره مقایسه‌ای تعاریف داستان کوتاه و رمان..... ۲۴۴
- ۲۴۷-۲-۳-۱۲. روش‌های آموزش داستان‌نویسی..... ۲۴۷
- ۲۴۷-۲-۳-۱۲-۱. روش‌های حضوری..... ۲۴۷
- ۲۴۷-۲-۳-۱۲-۲. روش‌های غیرحضوری..... ۲۴۷
- ۲۴۸-۲-۳-۱۳. ترتیب ادوار آموزشی..... ۲۴۸
- ۲۴۹-۲-۳-۱۴. آشنایی با عناصر داستان..... ۲۴۹
- ۲۴۹-۲-۳-۱۵. هدف‌های نه‌گانه مترتب بر آشنایی با عناصر داستان..... ۲۴۹

- ۲-۳-۱۶. درختواره تریبی موضوعات آشنایی با عناصر داستان..... ۲۵۰
- ۲-۴. تحلیلی بر «داستان، گام به گام» نوشته حسین فتاحی..... ۲۵۲
- ۲-۴-۱. ترکیب موضوعی..... ۲۵۲
- ۲-۴-۲. تحلیلی بر ترکیب مطالب و موضوعات بخش اول (داستان و غیرداستان)..... ۲۵۴
- ۲-۴-۳. آموزش داستان و نسبت داستان کوتاه و رمان در حوزه ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۲۵۶
- ۲-۴-۴. عنوان‌بندی فصل نخست..... ۲۵۹
- ۲-۴-۵. آموزش گونه‌های داستان..... ۲۶۵
- ۲-۴-۶. سبب ساختار آموزشی کتاب با گونه داستان دفاع مقدس..... ۲۶۵
- ۲-۴-۷. سبب نمونه‌های کتاب با حقیقت دفاع مقدس..... ۲۶۷
۳. هستی و رانه‌های «ادبیات داستانی زنانه دفاع مقدس»؛ با بررسی و تحلیل «هفت بند» نوشته رضا تجار..... ۲۷۱
- ۳-۱. خاستگاه ادبیات زنانه پس از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۷۳
- ۳-۱-۱. زمینه‌های پیدایش ادبیات زنانه در حوزه ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۲۷۸
- ۳-۱-۲. ادبیات داستانی به صورت فی‌نفسه و خصوصیت جنسیتی زنانه و مردانه..... ۲۸۰
- ۳-۱-۲-۱. علت فاعلی..... ۲۸۱
- ۳-۱-۲-۲. علت غایی..... ۲۸۳
- ۳-۱-۲-۳. علت مادی..... ۲۸۴
- ۳-۱-۲-۴. علت صوری..... ۲۸۵
- ۳-۱-۲-۵. مؤلفه‌های صوری در ادبیات زنانه..... ۲۸۵
- ۳-۱-۲-۵-۱. جزئی‌نگری..... ۲۸۵
- ۳-۱-۲-۵-۲. بیان صریح احساسات..... ۲۸۶
- ۳-۱-۲-۵-۳. زاویه دید اول شخص (خودنگاری‌های زنانه)..... ۲۸۷
- ۳-۱-۲-۵-۴. پرداخت زنان در موقعیت‌های روزمره و کالبدشکافی آنها در این موقعیت‌ها..... ۲۸۸

- ۳-۱-۲-۵-۵. نثر شاعرانه و تأکید بر توصیف به عنوان ابزار خاص پرداخت..... ۳۹۰
- ۳-۱-۲-۵-۶. بهره‌گیری از طرح‌های خطی..... ۳۹۱
- ۳-۱-۲-۵-۷. درون‌نگری..... ۳۹۲
- ۳-۱-۲-۵-۸. روایت «عاطفی» و «خردگریز»..... ۳۹۳
- ۳-۱-۲-۵-۹. واقع‌گریزی..... ۳۹۷
- ۳-۱-۲-۵-۱۰. جمع‌بندی..... ۳۹۸
- ۳-۱-۲-۵-۱۱. هفت بند..... ۳۹۸
- ۳-۱-۲-۵-۱۲. «هفت بند»..... ۳۹۸
- ۳-۲-۱-۱. بررسی تطبیق برخی خصوصیات ادبیات زنانه بر داستان «هفت بند»..... ۳۹۹
- ۳-۲-۱-۲. علت فاعل..... ۳۹۹
- ۳-۲-۲-۱. علت مفعول..... ۳۰۰
- ۳-۲-۲-۲. علت مادی..... ۳۰۲
- ۳-۲-۲-۳. علت صوری..... ۳۰۳
۴. شخصیت قدسی و واقع‌گرایی تاریخی؛ بررسی رمان «سه کاهن» نوشته مجید قیصری..... ۳۱۱
- ۴-۱. رویکردهای سه‌گانه ادبیات داستانی معاصر ایران..... ۳۱۳
- ۴-۲. داستان «سه کاهن» و رویکرد واقع‌گرایانه..... ۳۱۴
- ۴-۳. ادبیات داستانی انقلاب اسلامی و رویکرد واقع‌گرایانه (رنال ه)..... ۳۱۶
- ۴-۴. ارکان آفرینش داستان و جایگاه انسان تاریخی در آن..... ۳۱۸
- ۴-۵. پرتوهای انسان تاریخی در داستان..... ۳۲۰
- ۴-۵-۱. شخصیت تاریخی..... ۳۲۱
- ۴-۵-۲. شخصیت ملهم از تاریخ..... ۳۲۳
- ۴-۵-۳. نظام ایدئولوژیک حاکم بر داستان..... ۳۲۳
- ۴-۵-۴. هستی‌شناسی حاکم بر داستان..... ۳۲۴
- ۴-۶. آیا سه کاهن داستانی تاریخی است؟..... ۳۲۵

- ۴-۷. بررسی پاسخ‌های چهارگانه درباره تاریخی‌بودن سه کاهن ۳۲۵
- ۴-۷-۱. محدودیت‌های موضوعی ۳۲۷
- ۴-۷-۲. محدودیت‌های نمایشی ۳۲۸
- ۴-۷-۳. محدودیت‌های اسنادی ۳۲۹
- ۴-۷-۴. محدودیت‌های مفهومی ۳۲۹
- ۴-۷-۵. محدودیت‌های تجربی ۳۳۰
- ۴-۷-۶. محدودیت‌های اعتقادی ۳۳۰
- ۴-۸. اختصاصات و اشتراکات داستان تاریخی معصومین ۳۳۱
- ۴-۹. جایگاه «سیر اکرم» در روایت تاریخی «سه کاهن» ۳۳۳
- ۴-۱۰. بررسی رنگ داستان بر محوریت «حلیمه» و نسبت آن با مضمون حیات نبوی ۳۳۸
- ۴-۱۱. طرح مسئله ۳۳۹
- سه کاهن و مقوله بیدارگاه آن یهودی ۳۴۵
- ۴-۱۲. بررسی محدودیت‌های ششگانه ۳۵۱
- ۴-۱۲-۱. محدودیت‌های اسنادی ۳۵۱
- ۴-۱۲-۲. محدودیت‌های موضوعی ۳۵۲
- ۴-۱۲-۳. محدودیت‌های تجربی ۳۵۴
- ۴-۱۲-۳-۱. ناآشنایی با روابط قبیلیگی ۳۵۵
- ۴-۱۲-۳-۲. ناآشنایی با شیوه زندگی ۳۵۵
- ۴-۱۲-۳-۳. ناآشنایی با ابزارهای زندگی ۳۵۶
- ۴-۱۲-۳-۴. ناآشنایی با جغرافیا ۳۵۷
- ۴-۱۲-۳-۵. ناآشنایی با باورهای قومی ۳۵۸
- ۴-۱۲-۳-۶. ناآشنایی با تعبیرها و الفاظ ۳۵۸
۵. دشمن‌شناسی در ادبیات داستانی دفاع مقدس؛ با نگاهی به «فال خون»
نوشته داوود غفارزادگان ۳۶۳
- ۵-۱. اشاره ۳۶۵

- ۲-۵. جایگاه «دشمن» در روایت داستانی ۳۶۶
- ۳-۶. دشمن‌شناسی یا دشمن‌نمایی ۳۷۱
- ۴-۵. دشمن‌شناسی، نتیجهٔ قضاوت‌نگری در روایت داستانی ۳۷۸
- ۵-۵. صورت‌های مفروض اصل عدم قضاوت‌نگری در روایت داستانی نمایشی ۳۸۵
- ۵-۵-۱. داستان در کلیت معنایی و محتوایی خود فاقد قضاوت و جهت‌گیری
ارزشی درباره طرفین جهان داستان است ۳۸۵
- ۲-۵-۵. روایت داستانی راه را برای قضاوت مخاطب درباره جهان داستانی
می‌بندد ۳۸۵
- ۵-۵-۱. نویسنده جهت‌گیری و قضاوت خود را درباره جهان داستانی مخفی نگاه
می‌دارد ۳۸۵
- ۲-۵-۵. اساساً فاقد قضاوت و جهت‌گیری درباره جهان داستانی است ۳۸۶
- ۵-۵-۵. جهان داستان فی‌نفسه فاقد نظام ارزشی منجر به قضاوت است ۳۸۶
- ۶-۵-۵. نویسنده قضاوت را به مخاطب واگذار می‌کند ۳۸۶
- ۶-۵. تأخیرگرایی در شناسایی دشمن و مترجم «انتظار» ۳۹۱
- ۷-۵. نسبت و مناسبت دشمن و هویت‌های گناه‌آلود ۳۹۹
- ۸-۵. تناظر دشمن و ضد ایده ۴۰۴
- ۹-۵. تناظر غایت حرکت دشمن با ضد ایده ۴۰۸
- ۱۰-۵. دشمن‌شناسی و محاکات انشایی داستان برای واتسیت ۴۰۹
- ۱۱-۵. نسبت میان «جهان داستانی» و «جهان واقعی» و مترجم «سنا» ۴۱۴
- ۱۲-۵. دشمن یا دشمنی ۴۱۹
- ۱۳-۵. مراتب، کیفیت و ادوار نمود دشمن در ادبیات داستانی دفاع مقدس ۴۲۲
- ۱۴-۵. مراتب نه‌گانه بود و نمود دشمن ۴۲۳
- ۱۵-۵. بررسی ظرفیت انواع زاویه دید در پرداخت دشمن ۴۲۷
- ۱-۱۵-۵. دشمن در جایگاه راوی شخصیت ۴۳۴
- ۲-۱۵-۵. دوست در جایگاه راوی شخصیت ۴۳۶
- ۳-۱۵-۵. دشمن در جایگاه راوی ناظر ۴۳۶

- ۴۳۷-۱۵-۵. دوست در جایگاه راوی ناظر.....
- ۴۳۷-۱۵-۵. دشمن از منظر دانای کل.....
- ۴۴۱-۱۵-۶. دوست از منظر دانای کل.....
- ۴۴۳-۱۵-۷. دشمن از منظر دانای محدود به دشمن.....
- ۴۴۵-۱۵-۸. دشمن از منظر دانای محدود به دوست.....
- ۱۶-۵. زمینه‌های کاربرد زاویه دید اول شخص و دانای کل در ادبیات داستانی دفاع مقدس.....
- ۱۶-۱-۵. زاویه دید اول شخص.....
- ۱۶-۱-۱. تجربه‌گرایی.....
- ۱۶-۱-۱. فردگرایی.....
- ۱۶-۱-۱. تأثیر خاطره‌نویسی بر روایت داستانی دفاع مقدس.....
- ۱۶-۱-۴. بیت - قابع دفاع مقدس.....
- ۱۶-۱-۵. قاع برادر و صمیمیت.....
- ۱۶-۱-۶. تسهیل در تعالی رنگ.....
- ۱۶-۱-۷. وحدت هنر.....
- ۱۶-۱-۸. بی‌طرفی نویسنده.....
- ۱۶-۱-۹. رویکردهای غالب در ادبیات داستانی غرب.....
- ۱۶-۱-۱۰. سهولت به کارگیری.....
- ۱۶-۱-۱۱. تک‌صدایی.....
- ۱۶-۲. زاویه دید دانای کل.....
- ۱۶-۲-۱. وسعت امکانات روایی در محدوده شخص، زمان و مکان.....
- ۱۶-۲-۲. مطلق‌گرایی.....
- ۱۷-۵. علل و اهداف کلی پرداخت به دشمن در ادبیات داستانی سیاه دفاع مقدس.....
- ۱۷-۱-۵. اتمام دوره تاریخی ادبیات حماسی و تبلیغی.....
- ۱۷-۲-۵. قهرمان‌زدایی.....
- ۱۷-۳-۵. اصلاح تصورات راجع به دشمن.....

- ۴۶۴.....۵-۱۷-۴. روایت جذاب از جنگ با بیان ناگفته‌ها.
- ۴۶۵.....۵-۱۷-۵. حرکت از ادبیات تفریحی به سمت ادبیات تحلیلی.
- ۴۶۵.....۵-۱۷-۶. نوآوری ساختاری.....
- ۴۶۸.....۵-۱۷-۷. ناکامی ادبیات دهه شصت در پرداخت به دشمن.....
- ۴۶۹.....۵-۱۷-۸. بیان واقعیت‌های جنگ.....
- ۴۷۴.....۵-۱۷-۹. دشمنی با جنگ در مقابل دشمنی با دشمنان.....
- ۵-۱۷-۱۰. تنویرکردن تفریط در پاسخ به افراط تاریخی ادبیات داستانی دفاع مقدس.....
- ۴۷۸.....۵-۱۷-۱۰. پاک کردن خطوط ایدئولوژیک.....
- ۴۸۰.....۵-۱۷-۱۱. جایگزینی نگاه انسانی به جای نگاه دینی.....
- ۴۸۵.....۵-۱۷-۱۳. خراج از دست مضمونی.....
- ۴۸۶.....۵-۱۷-۱۴. تصدق دشمن (دشمنی دشمن).....
- ۴۸۷.....۵-۱۷-۱۵. جهانی‌شدن ادبیات داستانی.....
- ۴۸۸.....۵-۱۷-۱۶. تنویری توجیه‌ناپذیری در غیبتی حضور دشمن در داستان.....
- ۴۸۸.....۵-۱۷-۱۷. بازتاب بن‌بست معرفت‌شناختی.....
- ۴۸۹.....۵-۱۷-۱۸. ماندگاری ادبیات جنگ.....
- ۴۹۵.....۵-۱۷-۱۹. تقلیل دشمنی به تهاجم و دفاع.....
- ۴۹۸.....۵-۱۸. «فال خون» و دشمن.....
- ۵۰۰.....۵-۱۸-۱. چستی و نوع کشمکش در «فال خون».....
- ۵۰۰.....۵-۱۸-۲. کشمکشی بر پایه ترس از مرگ.....
- ۵۰۴.....۵-۱۸-۳. ترس از «مرگ مشروط» یا «ترس مشروط» از مرگ.....
- ۵۰۶.....۵-۱۸-۴. منطق ترس از مرگ در فال خون.....
- ۵۰۹.....۵-۱۸-۵. پایان‌بندی و فرضیه مضمون‌ساز در فال خون.....
۶. روایت امر غیبی در داستان؛ با نگاهی به «جمجمهات را قرض بده برادر» نوشتهٔ مرتضی کربلایی لو.....
- ۵۱۳.....
- ۶-۱ چکیده تفصیلی داستان.....
- ۵۱۵.....

- ۲-۶ اشخاص داستان ۵۳۳
- ۳-۶ صورت‌بندی امر غیبی در داستان انقلاب اسلامی ۵۳۵
- ۱-۳-۶ صورت‌بندی امر غیبی ۵۳۹
- ۲-۳-۶ علت صوری و علل اربعه روایت ۵۴۱
- ۳-۳-۶ درختواره علل اربعه روایت ۵۴۲
- ۴-۳-۶ علت صوری ۵۴۳
- ۱-۴-۳-۶ مراحل صورت‌بندی داستان ۵۴۴
- ۲-۴-۳-۶ ارکان و ابزارهای صورت‌بندی داستان ۵۴۷
- ۱-۶-۱ جایگاه امر غیبی در «مجمعات را قرض بده برادر» ۵۴۸
- ۵-۶-۱ نقش امر غیبی در «مجمعات را قرض بده برادر» ۵۴۹
- ۱-۵-۶ موضوع ۵۵۰
- ۲-۵-۶ عمل داری ۵۵۰
- ۳-۵-۶ ساختار ۵۵۰
- ۴-۵-۶ زیرساخت ۵۵۰
- ۵-۵-۶ مضمون ۵۵۱
- ۶-۶-۱ جایگاه «امر غیبی» در «قصه داستان» «مجمعات را قرض بده برادر» ۵۵۲
- ۱-۶-۶-۱ ساخت‌های کشمکش نوع ششم ۵۶۲
- ۱-۱-۶-۶-۱ امور غیبی ۵۶۳
- ۲-۱-۶-۶-۱ امور درونی ۵۶۵
- ۳-۱-۶-۶-۱ امور عقلی ۵۷۰
- ۷-۶-۱ صورت‌های مسائل مرتبط با جنگ ۵۷۱
- ۸-۶-۱ زاویه دید و امر غیبی در «مجمعات را قرض بده برادر» ۵۷۷
- ۱-۸-۶ مؤلفه‌های پرداخت به امر غیبی در داستان ۵۸۲
- ۲-۸-۶ دانای کل محدود و «مجمعات را قرض بده برادر» ۵۸۵
- ۳-۸-۶ جدول مقایسه‌ای زاویه دید در فصل‌های ۵۴ گانه داستان ۵۸۶
- ۴-۸-۶ کاربری زاویه دید در نمایش امر غیبی ۵۹۱

- ۹-۶ چستی امر غیبی و سلوک معنوی در «مجمعات را قرض بده برادر»..... ۵۹۷
- ۱-۹-۶ آرامش درونی..... ۶۰۴
- ۲-۹-۶ فریاد سخت..... ۶۰۷
- ۱۰-۶ ظرفیت‌های زمانی در روایت امر غیبی..... ۶۱۷
- ۱۱-۶ سلوک منشرعانه یا مخیل؟..... ۶۲۱
۷. از حاشیه به متن؛ نقد و بررسی «نامیرا» نوشته صادق کریمیار..... ۶۲۵
- ۱-۷. اشخاص داستان..... ۶۲۷
- ۲-۷. ادبیات عاشورایی..... ۶۲۸
۳. رویکرد موضوعی و مضمونی در تقسیم‌های گونه‌ای..... ۶۳۰
- ۴-۲. رایج، صوت‌گزینی تاریخی در روایت داستانی..... ۶۳۴
- ۵-۷. انتخاب شیعه‌یت می..... ۶۴۶
- ۶-۷. مؤلفه‌ها و ابعاد کشش..... ۶۶۰
- ۷-۷. تناقض در اندیشه..... ۶۷۵
- ۸-۷. عدم تناسب شبهه‌ها با شیعه‌یت عبدالله بن عمیر..... ۶۷۵
- ۹-۷. عوامل مؤثر بر تحول عبدالله بن عمیر (ظهورات حجت در مقابل اندیشه عبدالله بن عمیر)..... ۶۷۷
- کتابنامه..... ۶۸۱
۱. کتاب..... ۶۸۱
۲. دیگر منابع..... ۶۹۰
- نمایه..... ۶۹۳
- نمایه موضوعی..... ۶۹۹

پیشگفتار

در پرتو بروزی انقلاب عظیم اسلامی ایران، بار دیگر دین، به‌ویژه تعالیم متعالی و مترس اسلام، عنوان معارف رهایی‌بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. جدید دین، زبیده از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سبب باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظایر آنها شد. نتی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متفکرانه و سجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به تراخ شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت دینی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نماید. به این منضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق هدف‌های مذکور در اساسنامه مصوب خود فعالیت می‌کند.

«پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از پنج گروه «فرهنگ پژوهی»، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ادبیات اندیشه» است، می‌کوشد زمینه تولید آثاری متقن با - بهت‌گیری انتقادی و نوآورانه را در مورد مسائل حوزه‌های یادشده فراهم سازد. هات‌ها و رویکردهای مطالعاتی این پژوهشکده عبارت است از:

۱. شناخت و بازپیرایی موارث مکتوب علمی، اسلامی در حوزه تاریخ، تمدن، فرهنگ و هنر ایران و اسلام؛
 ۲. تحقیق رزانه حولات، مبانی و مسائل تمدن، فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی؛

۳. تحلیل و بازکاوی کاستی‌های دیرین، آسیب‌شناسی وضعیت کنونی و بررسی چشم‌انداز و چالش‌های آتی فرهنگ و تمدن اسلامی و ارائه راهکارهای شایسته برای احیا و ارتقای فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی و تعمیق پیوند نسل امروز با آن؛

۴. بررسی و تبیین نظری پیشینه، مبانی، سده‌ها و فرایندهای تحقق انقلاب اسلامی و مطالعه و بازشناسی مسائل و موانع انقلاب و راه‌های تحکیم اصول و توسعهٔ آرمان‌ها و ارزش‌های متعالی آن و مصون‌سازی طقوس اجتماعی در قبال تازش فکری - فرهنگی بیگانگان؛

۵. بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های فکر و فرهنگ غربی و ارزیابی علمی دستاوردهای تمدن جدید، بررسی راه‌های توسعه اندیشه اسلامی و طرق اصطیاد عناصر انسانی و عقلانی فرهنگ و تمدن دیگر ملل؛

۶. نقد آثار منتشره و آرای مطرح‌شده در قلمرو مطالعاتی پژوهشکده. نوشتار حاضر که نتیجهٔ تلاش علمی محقق ارجمند جناب آقای احمد شاکری در گروه ادبیات اندیشه پژوهشکدهٔ فرهنگ و مطالعات اجتماعی است، به نقد هفت اثر در حوزه ادبیات داستانی انقلاب و دفاع مقدس می‌پردازد.

احمد شاکری، متولد ۱۳۵۳ شهر تهران است. وی در سال ۱۳۹۱ از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی موفق به دریافت رتبه درجه یک هنری (معادل دکتری) شد. از وی تاکنون یازده کتاب به چاپ رسیده که سه کتاب آن در حوزه نقد داستان، دو کتاب در حوزه رمان بزرگسال و چهار کتاب مجموعه داستان کوتاه و دو کتاب در حوزه مباحث نظری ادبیات داستانی دفاع مقدس است. همچنین دو کتاب پژوهشی دیگر از وی به‌زودی به انتشار خواهد رسید. وی در کنار نالیف کتاب به تدریس دوره‌های نقد ادبی و آشنایی با داستان و کارگاه‌های داستان‌نویسی اشتغال داشته است؛ همچنین وی داوری جشنواره‌های ملی متعددی را در حوزه داستان، فیلم و فیلمنامه بر عهده داشته است.

پیش‌فروش‌های اخیر درباره نقد ادبی در کشور و اصالت نویسنده یا نویسنده‌محوری بر مبنای تاریخ ادبیات داستانی معاصر ایران، نقد ادبی را جریانی ضعیف و پیرو ساخته است؛ به نحوی که به‌ندرت می‌توان منتقد ادبی‌ای را یافت که در این ماحول با نهم محض قلم بزند. عموماً جریان نقد توسط نویسندگان داستان و به‌عنوان مثلاً ای جنبی و غیراصیل دنبال شده است؛ لذا در ادبیات داستانی معاصر به‌خصوص ادبیات داستانی پس از انقلاب - با وجود گسترش کمی و کیفی نقد ادبی - شاهد جریان یا مکتب نقد ادبی شناخته‌شده نبوده‌ایم. عموماً توجه مخاطب عام به آثار داستانی بر محوریت شخص نویسنده و سوابق هنری او، ناشر و سبک نگارش و سبک جشنواره‌ها و رسانه‌های محدود بوده است.

منتقدان معدود متعهد و معتقد به آرمان‌های انقلابی و ارزش‌های اسلامی، از بن‌مایه تفسیری کافی برای معنی‌دار کردن آثار داستانی دفاع مقدس بهره نبردند. نقدهای این طیف عموماً به ایرادگیری‌های ساختاری و نقدهای مضمونی کلی منجر شد؛ از این‌رو نتوانست لذت مطالعه عمیق را برای مخاطب عام داستان دفاع مقدس فراهم آورد؛ گرچه نفس چنین رویکرد انتقادی از سوی منتقدان متعهد به واسطه عدم برخورداری از پیشینه تاریخی قوی و بن‌مایه‌های نظری مناسب، همواره در معرض تهدید بود.

در چنین شرایطی و با رونق محدود نقد شفاهی، عملاً انگیزه‌های لازم برای نقد مکتوب، بلکه چاپ مجموعه نقد کاهش یافته است. از جمله دلایل این امر، هدف‌های زودگذر، ضعف کیفیت و عدم جامعیت نقدهای ارائه‌شده است. نقدهای شفاهی عموماً کارکردی مقطعی و به اصطلاح تبلیغاتی صرف داشته، با کلی‌گویی درباره اثر همراه است؛ اما بخش عمده‌ای از نقدهای مکتوب را که در سایت‌های ادبی، خبرگزاری‌ها و حتی نشریات ادبی به چاپ می‌رسد نیز نمی‌توان در ضمن نقد ادبی تقسیم‌بندی کرد. ماهیت این نوشته‌ها یادداشت‌هایی برای معرفی اثر داستانی مورد نظر است. این امر موجب شده است که ما رجزبازان نقد ادبی در دوره معاصر و به‌خصوص در حوزه ادبیات داستانی دفاع و مسخره بر روی طحی غیراستوار و غیرقابل اتکا بنا شود. با فقدان آثار انتقادی مکتوب به صورت مجموعه نقد داستان، نمی‌توان دیدگاه مشخص و طبقه‌بندی‌شده‌ای از آرای منتقدان ادبی ارائه نمود. این امر بیش از هر چیز بر مشهورات ادبی غیرمعین دامن می‌زند و مکان ارزیابی نقدهای ادبی موجود را سلب می‌نماید.

نقد ادبی حلقه مکمل نظریه ادبی و عام‌مضام فلسفه ادبیات، فقه ادبیات، معرفت‌شناسی در حوزه داستان، انسان‌شناسی داستان و شریعت‌شناسی داستان است. گم‌بود برخی از این عناوین - مسئله علم‌مضاف در حوزه ادبیات داستانی بغرنج‌تر از کمبود عناوین و تحقیقات است؛ تا جایی که مع‌الاسف باید از گم‌بود برخی عناوین و ناشناخته‌بودن آن یاد کرد. عملاً اسلوب‌های رایج نقد را به چالش خواهد کشید.

نقد ادبی در شرایط فعلی نمی‌تواند تنها به تعریف رایج و سنتی تفکیک سره از ناسره اکتفا کند. اسلوب‌های نقد و کارکرد، تعریف و خاستگاه ارکان ادبیات داستانی دینی رشدیافته پس از انقلاب اسلامی، همچنان جزو مجهولات ما هستند. طبعاً نمی‌توان با بسنده‌کردن به تعاریف ترجمه‌ای رایج و بدون در نظر گرفتن لوازم علمی و تالی فاسدهای معرفتی و ساختاری، تنها به نقد و تطبیق

معیارها بر مصداق‌ها اندیشید.

چنین ضرورتی موجب شد، نقدهای این مجموعه، از دو بخش قابل تفکیک تشکیل شوند. در بخش اول عموماً تلاش شده است دیدگاه نظری این قلم در حوزه رویکرد انتخابی تبیین شود. در برخی نقدها به معرفی ساحت‌های پرسش‌گری در رویکرد مورد نظر پرداخته شده است. سپس در بخش دوم، تطبیق و نگاهی بر مصداق مورد نظر تبیین می‌شود.

بعلاً در بخش نخست که به طرح برخی اصول موضوعه نقد عملی و پیش‌پیش‌رض‌های آن می‌پردازد، روش بحث، عقلی و استدلالی است. در بخش دوم به قضاوتی به بحث‌های ثبوتی تلاش شده است حتی المقدور با نقل خلاصه کاملی از اثر مورد بحث، مخاطب، با سیر وقایع داستان آشنا شود و نقد برای گروهی از مخاطبان که موقتاً به مطالعه اثر نشده‌اند نیز قابل استفاده باشد.

بر خود لازم می‌دانیم از تلاش‌های علمی و ارزشمند محقق محترم، جناب آقای احمد شاکری قدردانی و تشکر نماییم؛ همچنین از شورای علمی گروه ادبیات اندیشه آقایان دکتر محمد رضا سنقری، دکتر محمود بشیری، دکتر احمد رضا معتمدی، حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی جهان، شهریار زرشناس، حجت‌الاسلام والمسلمین علی ذوب‌خوار، حامد رشاد و نیز ارزیابان محترم این تحقیق، آقایان حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی جهان و دکتر محمد رضا سنقری که با ارائه دیدگاه‌های ارزشمند در سر‌غای این اثر افزودند، کمال سپاس و امتنان را داریم. از سازمان محترم انتشارات، که در آماده‌سازی و چاپ اثر، مجدانه تلاش نمودند سپاسگزاریم.

در خاتمه امیدواریم نظرها و دیدگاه‌های خوانندگان عزیز و علاقه‌مند، ما را در اصلاح و تکمیل این اثر و تولید آثار گرانسنگ دیگر یاری رسانند.

گروه ادبیات اندیشه

پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی